

Az MKE Etikai Bizottság tagjainak hozzászólása a háttéranyaghoz*

BICZÁK Péter (Pest Megyei Könyvtár, Szentendre)

Előjáróban nem kerülhetek meg egy kérdést az etikai kódex múltjával kapcsolatban. Amikor több esztendeje a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökségében felvetődött az etikai kódex megalkotásának kérdése, határozottan amellet foglaltam állást, hogy ennek létre kell jönnie. Ahogy az egy civil szervezetben lenni szokott, aki a leghangosabb az ügy érdekében, az kapja a feladatot, így tehát én kaptam. Könyvtáros módjára (!) utána néztem a szakirodalomban a kérdéskörnek, összegyűjtöttem néhány szakma etikai kódexét. Az anyag elolvasása után rá kellett döbennem arra, hogy etikai kódexet írni anélkül lehetetlen, hogy azt egy komolyabb, a társadalmi körülményeket, a szakma mibenlétét, helyzetét és jövőképét felvázoló tanulmány ne előzné meg. A szakma etikai kódexe nem lebeghet a levegőben, mögötte kell lennie az alaposan végiggondolt, szakmai vitákon kiforrott közmegegyezésnek, mert csak így lesz hitele, ereje, csak így válhat írott malasztból a könyvtárosság tízparancsolatává, iránytűvé egy zűrzavaros világban.

Az elmúlt tízegynehány esztendő, akárhogy próbálnánk szépíteni, a könyvtárosság kemény egzisztenciális küzdelme volt. A változó társadalomban, a kíméletlen gazdasági és politikai harc közepette akartuk megőrizni a szakmánk helyét, szerepét, miközben önmagunkat is meg kellett változtatnunk, a magunk értékrendjét is alaposan felül kellett vizsgálnunk. Ránk zúdult a számítástechnika minden áldása – hatalmas munkával kellett évtizedes lemaradást bepótolnunk. Nem kerülhetem meg a hosszú évekig megalázóan alacsony bérek kérdését sem, hiszen emiatt a könyvtárakból ma hiányzik egy generáció.

1997 óta, a kulturális törvény megszületésétől felgyorsult a könyvtári jogalkotás, számos kérdést sikerült a szakmánkban szabályozni, több esetben a feladathoz a megfelelő anyagi háttérrel, központi forrást biztosítani. Egy könyvtár bonyolult eljárásrendjében nem vállalhat mindent magára a központi jogalkotás, és az sem biztos, hogy a nem szabályozott kérdések megoldására elegendő a helyi szabályzat. Szakmánk évtizedek óta hangoztatott büsz-

* A további hozzászólásokat a gyorsabb tájékoztatást adó Könyv, Könyvtár, Könyvtáros (3K) c. folyóiratban olvashatják. (A szerk.)

kesége, az egységes könyvtári rendszer, melybe bárki bárhol belép, azonos színvonalú ellátást kap, a befektetett munka, pénz ellenére sem teljes még. Szükség van olyan kapaszkodókra, melynek segítségével jó helyi döntések születnek, szakszerű és egységes eljárással találkozunk a használó, valóban akárhol lép be a rendszerbe.

Időszerűnek és fontosnak tartom tehát, hogy az etikai kódex létre jöjjön.

Papp István az első bizottsági ülésen ugyan megtiltotta, hogy az anyagát kritikát nem ismerve dicsérjük, mégis le kell írnom: megszületett az a háttéranyag, melyre építve a szakma megalkothatja a saját etikai kódexét. Különösen vonzó számomra, hogy ez a háttéranyag, mely a könyvtárosok etikai kódexét készíti elő, olyan könyvtárost képzel maga elé, aki szakmájában felkészült, a társadalom kérdéseire nyitott, a közösségért tenni akaró, aktív személyiség. Idealisztikus kép? Talán, de nem hiszem, hogy meg kell ijednünk ettől!

Milyen legyen ez a kódex?

Csak néhány általam fontosnak tartott gondolatot rögzíték, mert lényegében kimondva, vagy kimondatlanul ott van *Papp István* háttéranyagában, csak jól kell kimondanunk, tiszta, közérthető gondolatokban megfogalmaznunk, és egységre jutnunk, hogy valóban azok a legfontosabb kérdések, melyeket a kódexbe foglalunk majd.

A kódex legyen többretegű:

- egy populáris, mely a nagyközönségnek, a használóinknak szól;
- egy kifejtőbb, mely a könyvtárosnak szól mindennapi használatra;
- egy magyarázó, mely segít állásfoglalásaival a kétnyes helyzetek megoldásában.

Témák címszavakba foglalva, mellyel foglalkoznunk kell:

- a gyarapítás, gyűjteményszervezés etikája;
- az információhoz történő szabad hozzáférés etikája;
- a hiteles információ etikája;

- a folyamatos szolgáltatás etikája;
- a szolgáltatás minőségének etikája;
- a használóval történő szakszerű bánásmód etikája;
- a használó teljességgel történő ellátásának etikája;
- az adatvédelem, a titoktartás etikája;
- a könyvtárosok egymással szemben tanúsított magatartásának etikája,

és így tovább.

Meggyőződésem, hogy e címszavak gyarapodni fognak, a témákat sorra kifejtjük, az anyag egyre több, egyre gazdagabb lesz.

Az igazi bátorság majd ahhoz kell, hogy minél tömörebb, egyszerű mondatokba öntött, mindenki által elfogadott és egyformán értett, és főleg mindenki által betartott szabálygyűjtemény – etikai kódex jöjjön létre.

Blaskóné Majkó Katalin (Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest)

Papp István tanulmánya minden részletre és körülményre tekintettel készíti elő egy könyvtáros etikai kódex munkálatait. Kicsit úgy érzem magam, mint egy szobrász, aki egy gyönyörű és hatalmas kő előtt áll, és már csak ki kell bontania belőle a művet. Szinte minden benne van, mégis hatalmas munka vár a készítőkre.

Az mindannyiunk előtt világos, hogy csak széles szakmai konszenzuson alapulhat a leendő etikai kódex, és csak olyan szintig szabad eljutnia az előírásaiban, amely minden könyvtárosra vonatkozik, függetlenül attól, hogy milyen típusú könyvtárban dolgozik.

Én a munka menetében a következő sorrend szerint haladnék:

- ☉ Fogalmak tisztázása (ki tekinthető könyvtárosnak, információs szakembernek, stb.);
- ☉ Általános, mindannyiunk munkáját meghatározó hazai és nemzetközi dokumentumok;

- ☉ A könyvtáros kötelezettségei, személyisége, kapcsolatai munkahelyével, a könyvtárhasználókkal, a társadalom egyéb szereplőivel;
- ☉ A leendő etikai bizottság szerepe és jogosultságai.

Hock Zsuzsanna (Városmajori Gimnázium Könyvtára, Budapest)

Csatlakozva mindazok táborához, akik igen jelentős dokumentumnak tartják *Papp István* munkáját, néhány megjegyzéssel egészíteném ki azt.

Magam is fontosnak tartom a szakmai szervezethez való tartozás tényét, hiszen ezek teremtik meg annak lehetőségét, hogy a könyvtáros-léten belül egy-egy szűkebb (vagy tágabb) közösség a könyvtárosságot érintő kérdésekkel kapcsolatban folyamatosan tájékozódjon, informálódjon. Ám mint etikai kritérium megfontolandó a következő:

A szakmai társadalmi szervezethez való tartozás mint követelmény valóban több országban egyértelműen megjelenik az alkalmazás feltételeként, de nálunk a bármely szervezethez való kötelező tartozás gondolata sokak számára ijesztő.

Az egyesületbe való tartozás mint feltétel megjelenéséhez valamennyi, a könyvtárosokat összefogó, érintő szakmai szervezetnek, egyesületnek egyenletesen magas színvonalú szakmai támogatást kellene megvalósítania. Akkor talán minden érintett könyvtáros fontosnak tartaná – éppen a folyamatos szakmai tájékozottság érdekében – a belépést.

A téma fontossága érdekében fontosnak tartom kiemelni azokat a gondolatokat, amelyek a könyvtáros etikai kódex társadalmi szerepét, célját, hasznosságát taglalják. Hiszen az etikai kódex célja a szakma erkölcsi tudatosságának növelése, társadalmi elfogadottságának erősítése.

Ugyanígy kiemelt, önálló fejezetnek javaslom az információs és kommunikációs technológiai forradalomról (IKT) szóló részeket – a téma jelentőségéből fakadóan, „nagy kérdőjelei” okán.

Javaslom, legyen önálló melléklet azoknak a példának a gyűjteménye – akár a különböző könyvtártípusokra bontottan –, amelyek etikai kérdésekkel foglalkoznak.

Fontos tartom – a szerzővel, a bizottsággal egyetértve –, hogy ajánlás készüljön az egyes könyvtártípusokban dolgozó könyvtárosok számára is hasonló, az egész szakmát átölelő kódex alapelveit figyelembe vevő etikai kódex elkészítésére. (Nekünk, könyvtárostanároknak biztos szükségünk lenne rá, a „kétlakiságból” – pedagógus és/vagy könyvtáros – adódóan.)

Mivel a könyvtárosi munkához újabb és újabb tevékenységek kapcsolódnak, mindenképpen szükséges a fogalomtisztázás:

- ☉ kit tekintünk könyvtárosnak (felsőfokú szakirányú végzettség mint kritérium);
- ☉ kit tekintünk könyvtáros-asszisztensnek (igen nagy kört illetünk ezzel a címmel);
- ☉ mennyiben különbözik a könyvtárban dolgozó technikustól az asszisztens, miben tér el feladatkörük;
- ☉ hova soroljuk a könyvtárakban alkalmazott számítógépes szakembereket;
- ☉ milyen egyéb munkaköröket betöltő dolgozókat foglalkoztat(hat) a könyvtár?

A fenti kérdések fölvetik valamennyi könyvtár számára a munkaköri leírások átgondolását, amelyeket érdemes lenne az európai normákhoz igazítani a mi szakmánkban is.

Javaslom, hogy már a bevezető indoklásban kapjanak kiemelt szerepet a könyvtáros etikai kódex létrehozását indokló fogalom-meghatározások, célok, okok:

1. Kódex = irányelvek gyűjteménye, amelyet jellemez a pozitív megközelítés. Nem kívánja a törvényeket helyettesíteni, hanem azokkal összhangban irányt mutatni a szakmában dolgozóknak.

2. Célja, az etikai tudatosság növelése.
3. A könyvtáros személyesen felelős egyéni döntéseiért, a kódex csak segítheti ezekben a döntésekben.
4. Az etikai kódex a szakma fő céljait fejezi ki.
5. Az etikai kódex összhangban kíván lenni „az emberiség etikai értékrendjével...”

A könyvtáros etikai kódex tartalma részt önálló fejezetként javaslom pontokba szedni.

Javaslom az etikai kódex jogi háttérét önálló részként kiemelni, a későbbiekben ezeket a dokumentumokat a világhálón keresztül, összegyűjtve valamennyi könyvtáros számára elérhetővé tenni, ill. ezeket a dokumentum-részleteket (ENSZ emberi jogok nyilatkozata, alkotmány, könyvtári törvény) mellékletként, önálló dokumentumként megjeleníteni.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a könyvtárak egymásra épültsége még nagyobb hangsúlyt kapjon. Jó lenne egy utalás az ODR-re, hiszen országos, példaeértékű együttműködési lehetőség a különböző könyvtártípusok között.

A szerző foglalkozik a gyűjteményépítés speciális feladatával. Ajánlásként fogalmazza meg az etikai kódex határozottabban az egyes könyvtártípusok számára a gyűjtőkori leírások pontosságának jelentőségét. Lásd: szépirodalmi művek, értékes és értéktelen kérdése az iskolákban ...

Mivel a szerző hosszan foglalkozik az értékes és értéktelen irodalom kérdésével, ezt ismét külön kiemelném önálló részként, mert igen lényeges kérdésnek tartom, s e kérdésben szükséges lenne egy szakmai állásfoglalás.

Papp István jogosan foglalkozik igen hosszan a könyvtáros kapcsolatrendszerével:

- ☞ fenntartó és könyvtáros,
- ☞ könyvtáros és társadalmi szervezetek,
- ☞ könyvtáros és munkatársak,
- ☞ könyvtáros és könyvtáros szakma,

megpróbálva etikai normákat fölállítani.

Ami hiányzik itt: könyvtáros és felhasználó már szóba került ugyan, de a kapcsolatrendszer témakörben mégis utalni kell, véleményem szerint, a könyvtár használóira mint a könyvtáros kiemelten fontos partnereire.

Javaslom, hogy más szakmák etikai kódexéhez hasonlóan, maga az etikai normákat megfogalmazó összegzés legyen témánként pontokba szedett, hogy ne csak a szűkebb értelemben vett szakma számára, hanem valóban a társadalom egésze számára világossá tegye a könyvtáros etikai normákat.

Mindezek mellett köszönetet mondok valamennyi könyvtárostánár nevében, hogy részesei lehetünk a könyvtáros etikai kódex megalkotását segítő munkabizottságnak. Hiszek abban, hogy az iskolai könyvtárak, a könyvtárostánárok méltóak az egész szakma számára oly fontos etikai normákhoz.

Horváth Sándor Domonkos (Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár, Győr)

A *Papp István* által elkészített háttéranyag remek elméleti, tudományos alapozást jelent a kódex megalkotásához. A gondolatgazdag és átfogó tanulmány a szerző kiérlelt szakmai felfogásán alapul, amelynek közzététele önmagában is nyereség a könyvtárosság számára. Nagyon sok kérdést felvet, rengeteg „ablakot kinyit” a tanulmány, talán többet is, mint amit egy etikai kódex be tud zárni. A dolgozat legfontosabb részével, a kódex szellemiségének, szabályozási finomságának leírásával egyetértek. Aztán vannak olyan részletkérdések, mint pl. a gyermekolvasók teljesen liberalizált (felnttekével megegyező) könyvtárhasználata, amit kevésbé tudok elfogadni, bár értékelem a mellette szóló érveket. Emellett vannak olyan témák, amelyekben nem igazán sikerült kialakítanom az álláspontomat. Ilyen a könyvtáros fogalmának tisztázása, azaz, hogy a kódex szempontjából csak a felsőfokú

végzettségű szakemberek jöjjenek számításba, vagy a középfokú végzettségű szakemberek is, esetleg valamennyi könyvtári dolgozó? Úgy vélem, ezeknek a kérdéseknek a kódex szakmai vitájában kell tisztázódnuk, és ennek megfelelően, csak egyetérteni tudok azon kolléga észrevételével, aki a szakmai bizottság első összejövetelén megjegyezte, hogy „a kódex elkészítéséhez vezető út talán fontosabb is, mint maga a kódex.”

Az etikai kódex nyilvánvalóan nem jogszabály. A jogszabály leglényegesebb elemeinek a következő tényezőket tartja a jogi szakirodalom: a) jogalkotásra felhatalmazott szerv hozza létre, b) törvényben meghatározott eljárási rend szerint, c) általános magatartásszabály, d) az állam kényszerítő ereje áll mögötte. A könyvtárosok szakmai etikai kódexének tervét ezzel kontrasztolva, azt kell látnunk, hogy

Ad. a) A kódex megalkotását nem írja elő semmiféle szabály. Ebből az következik, hogy a kódex egy önkéntesen, szakmai belátás alapján létrehozott szabályzat, lényegében irányelv-gyűjtemény. Úgy vélem, hogy a kódex megalkotóinak nem az a feladata, hogy valami egészen újfajta, eddig ismeretlen szabályrendszert hozzanak létre. A könyvtáros szakma elég régi ahhoz, hogy számos kérdésben kialakuljon a tevékenységgel kapcsolatban valamiféle általános, követendőnek vélt magatartásforma. Ebben az értelemben a kódex egyfajta „szakmai-viselkedési” szokásjog-gyűjtemény. Ugyanakkor arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy a könyvtáros társadalmat a technikai fejlődés új problémák, kihívások elé állította. Ezek közül talán a legjelentősebb az informatika döbbenetes ütemben fejlődő eszköztára. Ugyanakkor az utóbbi másfél évtizedben a jogi/gazdasági környezet is változott, megjelent a „könyvtárhasználati jog”, emellett a könyvtárak a fenntartó feladatait és érdekeltységét tekintve alapvetően differenciáltabb működési körülmények/feltételek közé kerültek. A megcélzott közönség jogokat kapott, és ezzel párhuzamosan jogaira ébredt. A

könyvtárhasználó mint adófizető állampolgár jelenik meg, akinek jogai vannak, vagy a versenyszférárt tekintve, magas szintű, rentábilis szolgáltatást igénylő megrendelőként lép fel. Eközben tisztában van (vagy akként vélekedik, hogy tisztában van) személyhez fűződő jogaival, információs (adatvédelmi) jogaival, állampolgári és emberi jogaival. A versenyszférában mindez kiegészül a gazdasági érdekekkel, az üzleti titokkal, és ezernyi más, bonyolult tényezővel. Tehát egyrészt rendelkezésünkre áll a *szakmai szokásjog*, másrészt a megoldásra váró (avagy sokféleképpen kezelt), az utóbbi időkben felhalmozódott *magatartási* megoldásigény, mintáigény („mit tegyek az ilyen helyzetben?”). Elvileg tehát az lenne az első feladat, hogy megszerezzük, csokorba gyűjtjük ezeket.

Ad. b) Mivel nincs előírt megalkotási rend, e kérdést a „kódifikátoroknak” kell rögzíteniük. Lényegében ez az első és legfontosabb tisztázandó feladat. Ki hozza létre a kódexet, miként kerül a nyilvánosság elé, stb. Mivel a kódexet egy szakmai egyesület kívánja létrehozni, érdemes tisztázni, hogy mi történik reményeink szerint a munka végétével? Egy szakmai egyesület, széles körű együttműködés eredményeként, nagy szakmai egyetértés közepette összeállít egy szakmai-etikai kódexet, azaz egy irányelv-gyűjteményt, amelyet nyilvánosságra hoz abban a reményben, és azzal az ajánlással, hogy a könyvtárosok számára segítséget nyújtson az etikus, szakmailag helyeselhető szakmai tevékenység igényének érvényesítéséhez, úgy a hétköznapiakban, mint a problémás esetek kezelésében. A megalkotás eljárási rendjének tehát azt kell szolgálnia, hogy a kódex olyan szakmai vitán és megmérettetésen keresztül menjen végig az elfogadás (nyilvánosságra hozás) pillanatáig, amely azt a megalapozott érzést kelti a könyvtáros társadalom tagjaiban, hogy *kivették a részüket* a kódex létrehozásából, avagy azt ilyen igényük esetén megtehetnék volna. Arról van szó ugyanis, hogy egy etikai kódex létrehozásának minden lépcsőjénél fokozat-

tan ügyelni kell arra, hogy *etikusan* járjunk el. A kódex ugyanis abból nyerheti elődleges legitimitását, hogy a szakma számára nyilvánvalóan tisztességes eszközökkel, széles szakmai egyetértésre támaszkodva készül el.

Ad. c) Az etikai kódexben foglalt normák is általános magatartásszabálynak minősülnek. Ugyanakkor tartalmilag nem személyre szabott utasítások halmaza lesz, hanem kellő absztrakcióval megalkotott, szakmai szempontú „viselkedési” irányelvgyűjtemény. Az irányelvek megszövegezésénél óvakodni kell egyrészt a kauzalitástól, másrészt a túlzott absztrakciótól. Az egyik szélsőség tehát, amit célszerű elkerülni, a konkrétumokra törekvő, aprólékos szabályrendszer felállítása. Ez ugyanis terjedelmileg kezelhetetlen lenne, másrészt csak az adott esetekre nyújtana útmutatást, az életviszonyok bonyolultsága azonban sokkal több egyedi szituációt eredményez, mint amit össze tudnánk gyűjteni. A másik véglet a túlzásba vitt absztrakció, amelynek az eredményeként tetszetős, de alig használható szóvirágokat kaphatunk. A kódexnek, nézetem szerint a gyakorlat elfogadott és bevált megoldásait, valamint kezelésre váró problémáit, és mindezek okait elemezve kialakított etikai alapelveket kell tartalmaznia, mégpedig olyan mértékben és részletességgel, amely alkalmas arra, hogy e tekintetben szakmai működésünk, *könyvtárosi tevékenységünk minőségének* mércéje lehessen. Mivel a kódex magatartásszabályokat tartalmaz („hogyan tesszük helyesen”), alapvetően a könyvtári tevékenységre vonatkozik. Ez esetleg egy érv lehet mellett, hogy a kódex ajánlásai ne kifejezetten a könyvtárosokra vonatkozzanak, hanem mindenkire, aki *könyvtári tevékenységet végez*.

Ad. d) Állami kényszerítő erőről nem beszélhetünk, tehát az etikai kódex elismerése fakultatív, a tényleges kényszerítő erő elsősorban erkölcsi: egyrészt a pozitív szakmai megítélés, szakmai megmértetés egyéni igénye ösztökélhet a követésére, másrészt az elvárások „átszivárogva” az intézmé-

nyi szabályzatok, munkaköri leírások soraiba, kvázi a jog szintjére emelkedhetnek, harmadrészt (és talán ez a legfontosabb), a felsőoktatás aktív közreműködésével, az újabb szakmai generációk számára elfogadott „belső” erkölcsi zsinórmércévé válhatnak. Javasolom lehetőleg elkerülni valamennyi jogi csengésű szakkifejezés alkalmazását, függetlenül azok helytállóságától. A magyar nyelv kincsesára lehetőséget kínál ezek kicserélésére. Így a „kiadja” helyett a „nyilvánosságra hozza”, a „megalkotja” helyett az „elkészíti”, az „illetékességi kör” helyett „akikre vonatkozik”, stb.

Úgy gondolom, hogy az etikai kódex nem egy szerződés, nem egy kötelező szabályzat, így az ezzel kapcsolatos „aláírási elfogadás” nem tűnik szerencsés megoldásnak. A szakmai egyesületek ugyanakkor belátásuk szerint bevehetik alapszabályukba, hogy tagjaik a belépéssel nyilatkoznak arról, hogy elfogadják az etikai szabályzatot.

Úgy vélem, hogy az etikai szabályzatnak nem szabad szankciós részt tartalmaznia. Problémát jelent ugyanis, hogy a szankciókkal kapcsolatban nem tudnánk megfelelő jogorvoslati fórumot biztosítani, de a szankcionálás eszközei is korlátozottak, így komolytalanná válhatnának. Ugyanakkor üdvös lenne egy etikai bizottságot felállítani, amely jogosult lenne a kódex értelmezésére, és a hozzá beérkező etikai kérdésekkel kapcsolatban elvi állásfoglalásokat tenne közzé. Ez alatt nem azt értem, hogy bárkit is elmarasztalhatna, ugyanis a bizottság értelmező hatásköre úgy nyilvánulhatna meg, hogy egy konkrét kérdésre *általános* állásfoglalást adna ki, mellőzve a konkrét szereplőket, de leírva, hogy az adott szituációban milyen elvek figyelembevételével javasolják rendezni a kérdést. Ezeket az állásfoglalásokat a szaksajtó rendszeresen közölné, és ez egyrészt kiindulási alapot biztosítana a kódex későbbi pontosításához, másrészt az így létrejövő anyag másodlagos etikai forrásként működhetne, a kódex irányelveit kiegészítve.

Ottovay László (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest)

Papp István háttéranyagát kiváló munkának tartom, amely messze túllép az így megnevezett műfaji megjelölésben foglalt kereteken. Szakmai, szemléleti, szellemiségéből adódó értékei jelen formájában is alkalmassá teszik nemcsak arra, hogy a szakmai közvélemény elé bocsátva véleményserét generáljon (véleményem szerint kevesen fogják vitatni elveit, megállapításait, érveit, inkább a tartalmi kör, a példaanyag kibővítésére, olykor egyes szakaszok kiegészítésére vonatkoznak majd a hozzászólások, de erről később), hanem arra is, hogy jóllehet még nem kódexként, de könyvtáretikai útmutatóként forgathassa bárki, aki idevágó problémával találkozik: a hatóságtól és a fenntartótól kezdve a könyvtár vezetőjén, a könyvtároson, az információs szakemberen keresztül egészen az olvasóig vagy az információ felhasználójáig, ideértve természetesen mindazon szakmák képviselőit, amelyek valamilyen területen közreműködnek a könyvtári feladatok végrehajtásában (könyvkiadók, szerkesztők, könyvterjesztők, adatbázis-készítők és -forgalmazók, reprográfiai szakemberek, stb.). Az etikai kódex mint forma kétségkívül szikárabb, tömörebb, inkább pontokba foglalt, mint a mostani, a szabad gondolatfolyamatot megengedő írásmű, magam sajnálni fogom, hogy a dolgozat ilyen értékei nem kerülhetnek át hiánytalanul a majdani kódex szövegébe, de legalábbis törekedni kell arra, hogy a kódex inkább olvasmányos szövegű, magyarázatokkal, példákkal szolgáló legyen, mintsem jogszabály-szerű, annál is inkább, mert a kódex előírásai – köztudottan – a könyvtári szakma közmegegyezésén és nem kodifikált szabályokon alapulnak.

A dokumentummal kapcsolatos szakmai vita mostani kiinduló pontján, a június elsején tartandó első bizottsági ülésen külföldi utam miatt, sajnos, nem tudok jelen lenni, de megerősítem, hogy a kérdés meghatározó jelentőségére való tekintettel meg-

tisztelő feladatnak tartom az etikai kódex megalkotásának további munkálataiban való részvételt. Írások hozzászólásomban most egy kérdést teszek fel a szöveg egy helyéről, majd egy kiegészítést javasllok, végül felhívom a figyelmet egy angol nyelvű etikai lexikon könyvtáros szócikkére, amelynek egyes megállapításai, úgy vélem, helyet kaphatnának a mi készülő etikai kódexünkben.

A kérdés az ún. értéktelen kiadványok könyvtári kezelésével kapcsolatos. Hogyan érti a szerző, hogy „*az ilyen dokumentumokra irányuló kéréseket a könyvtárközi együttműködés keretében, illő térítés (pl. postadíj, fotómásolat díja, kezelési díj) fejében teljesíti a könyvtár?*” És ha a beiratkozott olvasó helyben olvasásra vagy személyes kölcsönzésre kéri a jóllehet silány könyvet, folyóiratot? Mit tudunk tenni? Ilyen helyzetben a könyvtárközi együttműködés nehezen értelmezhető. A következő bekezdésben a szerző – helyesen – maga is elfogadja az ilyen dokumentumok szolgáltatását.

A kiegészítés: a majdani kódex valamelyik fejezetében, célszerűen a tájékoztatás etikai kritériumai sorában helyet kell kapnia annak az elvnek, hogy a tájékoztatónak – amellet, hogy minden rendelkezésre álló forrás felhasználásával meg kell adni a feltejt kérdésre a tény- vagy bibliográfiai adatot nyújtó választ, illetve a szükséges irodalmat –, tájékoztatni kell az olvasót arról is, hogy a könyvtáron vagy a könyvtár által közvetlenül hozzáférhetővé tett forrásokon kívül milyen további lehetőségek (könyvtárak, gyűjtemények, katalógusok, adatbázisok, internethelyek, dokumentumok, egyáltalán: források) felhasználása szükséges a probléma, a kérdés teljes értékű megválaszolásához. Ha nem tudunk is, saját kereteinken túllépve, a források lehetséges köréről tájékoztatni, legalább annyit tegyünk meg, hogy felhívjuk az olvasó figyelmét szolgáltatásunk korlátjaira. Ezen túlmenően, általános irányelvként ki kell mondani: nem fordulhat elő olyan eset, hogy az olvasó dolgavégezetlenül távozzék a könyvtárból. Ha az információt vagy a kért köny-

vet nem kapta is meg, tájékoztatnunk kell arról, hol és hogyan érheti el kérése teljesülését. Nem lehet akadálya annak sem, hogy a könyvtáros, amennyiben ismeri, vagy a társkönyvtár katalógusából, adatbázisokból megállapítja a keresett adat, dokumentum hozzáférési helyét, felvegye a kapcsolatot az ottani kollégákkal, és így elősegítse az olvasó sikeres látogatását (a gyűjteményünkben, szolgáltatásunkban csaldódt olvasó visszanyeri bizalmát bennünk, ha a mi közreműködésünkkel szívesen látják, és eredményesen kiszolgálják a társkönyvtárban).

Végül a könyvtáros etikai szócikkról. Egy német tájékoztatási szakkönyv etikai tartalmú megállapításainak hivatkozási jegyzékében fedeztem fel az *Encyclopedia of ethics* (New York – London, Garland, 1992.) című kétkötetes mű „*Library and information professions*” szócikkét, amelyet fordításban a szerző, illetve a bizottság rendelkezésére tudok bocsátani azzal a kifejezett javaslattal, hogy a további munkánk során célszerű lenne felhasználni a benne foglaltakat. Mielőtt röviden ismertetném a szócikk számunkra felhasználható tartalmi elemeit, idézem az élén álló alapelveket:

„A könyvtárosok és az információs szakemberek munkáját nagy általánosságban a következők alapelvek jellemzik:

1. A hozzáférhetőség elve, amely a könyvtári vagy más információs rendszerek felhasználói számára egyformán és térítésmentesen biztosítja az anyagokhoz való hozzáfutást.
2. A titoktartás és a bizalom elve, amely biztosítja az információkeresők számára a titoktartás jogát, és hogy az információs rendszerrel vagy annak személyzetével történt kapcsolatfelvételt bizalmasan kezeli.
3. A teljesség elve, mely kijelenti, hogy egy adott információs rendszer, az általa megjelölt keretek között, a lehető legteljesebb információval rendelkezik, amely mentes a pontatlan adatoktól, az elfogultságtól és a szándékos félrevezetéstől.

4. A hozzáértés és megfelelés elve biztosítja, hogy a keresőknek a szolgáltatást lelkiismeretesen és szakmailag a lehető legmagasabb színvonalon nyújtsa az információs rendszer.
5. Az integritás elve kimondja, hogy az információkereséssel megbízott egyének vagy csoportok az információs rendszer céljaitól és érdekeitől függetlenül kell, hogy eljárjanak; a kiválasztás során nem érhet hátrány semmilyen anyagot „eredete vagy a készítőinek hátttere, világnézete miatt” (*Library Bill of Rights*); a könyvtárosok és információs szakemberek tartózkodnak mindenfajta cenzúrától vagy személyes érdektől vezérelt megnyilvánulástól, és mindenkor fenntartják a gondolat szabadságának elvét.” (i.m., 711. p.)

A továbbiakban egy etikai kódex lehetséges tartalmával foglalkozik a szócikk, bővebben ismertette az ALA szakmai etikai kódexét. A könyvtárakat érintő etikai kérdések fejezetében három könyvtárosi feladatkör, a gyarapítás, a kölcsönzés és a tájékoztatás sajátos etikai problémáit fejt ki: a könyvkiválasztás és a cenzúra lehetséges összefüggéseiről, az olvasók és kölcsönzéseik adatainak bizalmas kezeléséről, illetve a „mindig, vagy etikailag megfontoltan szolgáltatni információt” kérdéséről. Az orvosi vagy jogi témakörben dolgozó tájékoztató könyvtárosok etikai problémái, a szolgáltatások ingyenessége vagy fizető jellege, a szerzői jogi kérdések etikai vetületei, végül az ún. problémás olvasóval való foglalkozás fejezi be az áttekintést.

A levéltárosok, kéziratárosok etikai problémái a gondjaikra bízott gyűjtemény gyarapítása, megőrzése és szolgáltatása terén egyaránt jelentkeznek. Mi kerüljön egyáltalán a gyűjteménybe, mindent meg kell-e és meddig őrizni, milyen feltételekkel lehet kutatni az anyagot és publikálni belőle – ez a következő fejezet tárgya.

Az információtudomány etikai kérdéseivel foglalkozik a záró fejezet. Az információs rendszerek által nyújtott információk hasznosítási kérdései a lexikon elkészülte óta eltelt közel másfél évtized alatt

kétség kívül vesztettek ottani, tehát a fejlett világban érvényes időszerűségükből, de a mi körülményeink között az elvek és a példák megfontolandók lehetnek. Végül ki kell emelnem azt a részt, amely a globális etikai kérdések keretében az információ hatásainak, előállításának, elosztásának és felhasználásának helyi, nemzeti és nemzetközi trendjeivel foglalkozik. Az ismertetést és írásos hozzászólásomat hadd fejezzem be az itt felvetett, valóban súlyos etikai kérdések felsorolásával:

„Ahogy az információ helyi, nemzeti és nemzetközi határokon való átadásának folyamata egyre inkább üzleti vállalkozások és kormányok kezébe kerül, mind több kérdés merül fel. Hozzájárulnak-e az információs szakemberek:

1) az információban szegények és az információban gazdagok közötti egyenlőtlenségek kialakulásához; 2) társadalmi felfordulásokhoz, olyan adatok terjesztésével, amelyek technikai, politikai vagy társadalmi változásokhoz vezetnek; 3) az angolszász dominanciához (azaz az angol nyelv uralmához a bibliográfiai rendszerekben) és a túlspecializált technológiák elterjedéséhez; 4) egy információs elit kialakulásához, amelyben csak a gazdasági és információs előnyt élvezők férhetnek hozzá az információs rendszerekhez; 5) az információ olyan központosított rendszerének kialakulásához, amelyben a rendszer tulajdonosai az információ elosztását is ellenőrzésük alatt tarthatják; 6) az információhoz való szabad és ingyenes hozzáférés csökkenéséhez; 7) a fejlődő országoknak a fejlett országoktól való gazdasági és információs függőségéhez (az információhoz való hozzáférés tekintetében), amelyben a fejlődő országokat nem veszik figyelembe, mint információ szolgáltatókat; 8) a kulturális erózió növekedéséhez és a nemzeti önállóság sebezhetőségéhez 9) a történelmi adatok eltüntetéséhez, ahogy gazdasági értékük egyre csökken?” (i. m., 715. p.).

Redl Károly (Országgyűlési Könyvtár, Budapest) *Papp István* kitűnő munkája körültekintően foglalkozik az etikai kódex által szabályozni kívánt témakörökkel. A munkaanyag gazdag szakirodalmi jegyzetanyaggal és széles körű nemzetközi kitekintéssel vizsgálja a szabályozni kívánt kérdéskört.

Néhány gondolattal szeretnék hozzájárulni ahhoz, hogy közelebb kerüljünk az etikai kódex szövegének konkrét megalkotásához. Javaslataim elsősorban az Európa Tanács azon Ajánlásán alapul, amely a helyi és regionális önkormányzati képviselők etikai kódexét tartalmazza. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy a két etikai kódex között csak annyi a közös, hogy mindkettő közszolgálati tevékenységet kíván szabályozni. Mégis úgy gondolom, egy már több éve elfogadott nemzetközi dokumentumot érdemes figyelembe venni, talán gondolatébresztő lehet.

- ☞ A „Preambulum” tartalmazza azokat az általános elveket és célokat, amelyek a könyvtárosi tevékenység alapjául szolgálnak.
- ☞ Ezek elsősorban nemzetközi jogi dokumentumokból és az Alkotmányból elvont általános elvek lehetnek.
- ☞ Az első rész (fejezet) tartalmazza a hatályra vonatkozó rendelkezéseket.
 - A könyvtáros fogalmának meghatározását;
 - A könyvtáros feladatainak tömör meghatározását;
 - A kódex célját.
- ☞ A második rész (fejezet) tartalmazza az általános elveket.
 - Az információk és gondolatok szabad áramlásának elősegítése;
 - A nemzeti (s benne a nemzetiségi) kulturális örökségvédelme stb.
- ☞ A harmadik rész (fejezet) tartalmazza a speciális kötelezettségeket.
 - A cenzúra tagadása;
 - A szellemi tulajdon tisztelete stb.

☞ A negyedik rész (fejezet) foglalkozzon a társadalmi kapcsolatokkal.

- A könyvtáros közösségi kötelezettségei;
- Kapcsolatok a szakma egészével stb.

☞ Az ötödik rész (fejezet) az ellenőrzés eszközeit tartalmazza.

- Megítélésem szerint érdemes lenne foglalkozni a kódex betartásának ellenőrzésével és a megsértés esetén alkalmazható szankciókkal. (Nem bonyolult jogi eljárásokra gondolok.)

☞ A hatodik rész (fejezet) tartalmazza a sajtóval való kapcsolattartás szabályait.

Mára új hatalmi ággá vált a sajtó, ezért véleményem szerint megkerülhetetlen, hogy néhány alapvető szabályt megfogalmazzunk a kapcsolattartásról.

Javaslataim, amelyek a végső szöveg megfogalmazását kívánják elősegíteni, természetesen az egyszerűsítés irányába viszik a gazdag munkaanyagot. Azonban tekintettel kell lennünk arra, hogy egy nagyon részletező kódex nem menne át a mindennapok gyakorlatába. A két új téma felvetése (ellenőrzés és sajtó) pedig további megfontolásra érdemes szempontot szeretne a vita tárgyává tenni.

Süttő G. Ildikó (Chinoi Rt. Könyvtár (SID), Budapest)

Mint minden a nap alatt, az etika tartalma az ókori filozófusok: Platon, Arisztotelész és a sztoikusok óta állandó változás alatt áll. Jelenthet bölcséletet, erkölcsant, viselkedéskultúrát és még sok egyebet. Lényegét tekintve íratlan szabályokat fogalmaz meg, olyanokat, amelyekkel a jog nem tud mit kezdeni, viszont a társadalmi együttélés zökkenőmentességéhez elengedhetetlenül szükségesek. Lényegéhez tartozik, hogy konszenzuson alapul, és a kötelezettségek vállalása esetén védelmet is kínál az elfogadjának.

Napjainkban és esetünkben a szakmai etikai kódexnek azokat az íratlan szabályokat kellene egybegyűjtenie, amelyek az ún. „jó könyvtári gyakorlat” kialakításához szükségesek. Amennyiben ezt elfogadjuk, értelemszerűen mindenkire vonatkozni kell, aki a szakmát bármilyen szinten műveli – könyvtári asszisztentstől a főigazgatóig bezárólag.

Az élet minden területén kívánatos az etikus viselkedés. A szakmai etika ennek fontos része, eszköz a maga elé állított cél eléréséhez, ti. a könyvtárosi gondolkodás, és viselkedés formálása, erkölcsi fogódzó nyújtása az állandóan változó körülmények között. A benne foglalt szellemiség átadása, a gyakorlatba való átültetése segíti mind a szakma, mind az egyén kompetenciájának növekedését. Miután az esetleges „etikai vétség” szankcionálására a kódex megalkotóinak nincsen módja, valójában ez nem is feladata ennek a fórumnak, tevékenységét a konkrét esetek jó megoldására fókuszálhatná. Tanácsadói szerepet, konfliktuskezelésben segítséget ajánlhatna fel a hozzá fordulóknak. A bizalom és a segítőkészség szellemét kellene közvetítenie a szakma felé. Ami a kódex formáját illeti – mivel általános alapelveket közvetít – a rövidségében rejlik a sikeressége. Egy példa arra, hogy milyen általános értékek lennének kívánatosak a könyvtáros szakma művelői számára: önállóság, felelősség, integritás, önkontroll, önbizalom, tolerancia, segítőkészség, kölcsönös tisztelet. A szakmai értékek területén: szakszerűség, felkészültség; tisztesség, korrektség; lojalitás (a kollégákhoz is), kreativitás, szakmai igényesség, elkötelezettség, tartózkodás a hatalommal való visszaéléstől.

Neuralgikus pont a szakmán kívülállók – pl. információs brókerek, közvetítők stb. – a könyvtári közösségbe nem tartozó, a könyvtári munkában nem érdekelt, többnyire profitorientált vállalkozásokban működő szervezetek beemelése a közösségbe, ill. a kódex szabályainak erre a körre való kiterjesztése. Valamiféle tanácsadói szerepkör, vagy a szakma érdekképviselete a gazdasági szférában, elkép-

zelhető lenne számukra. A képzésbe, továbbképzésbe is bevonhatók lehetnének.

Végül egy félreérthető mondatra hívnám fel a figyelmet, amely az utolsó fejezet utolsó bekezdésében így hangzik: *„A könyvtáros nem fogadhat el megbízást a használatól anyagi ellenszolgáltatásért sem munkaidőben, sem munkaidőn kívül végzett, a könyvtár gyűjteményeire és eszközeire támaszkodó munkára.”* A munkaidőn kívül végzett akár könyvtári jellegű munka tiltása, nem tartozik egy etikai kódex kompetenciájába, ráadásul azokat rekeszti ki a gyűjtemény használatából, akik azt létrehozták és fenntartják, azok javára, akik használják, sőt esetleg komoly anyagi hasznot húznak az itt szerzett információ, tudás értékesítéséből amely profitból sem a könyvtár maga, sem az azt működtető könyvtáros nem részesül.

A mindennapok jó, működőképes gyakorlatát támogató etikai kódex az, amely a szakma elfogadottságát, presztízsét növelni tudja. Ez a háttéranyag minden tekintetben és messzemenőig a teljességre való törekvéssel segíti a fenti cél megvalósítását. Köszönet érte Papp Istvánnak.

Virágos Márta (Debreceni Egyetem, Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, Debrecen)

Papp István összeállítása kimerítően és nagy alaposággal tárja fel a történeti hátteret és foglalja össze a kódex egyes javasolt fejezeteinek témakörét. Mind a Bizottság, mind a könyvtáros szakmai körök számára tökéletes vitaanyag.

Az etikai kódex összeállításánál és kialakításánál mindenképpen azt a szempontot kell figyelembe venni, hogy annak nagyon tömörnek és kellően általánosnak kell lennie, ha azt akarjuk, hogy a szakma (értem ez alatt a felsőfokú diplomával rendelkező könyvtári munkatársakat) egésze számára alkalmazható és elfogadható legyen. Akár úgy is mondhatnánk, hogy a kódexnek a könyvtárosok „tízparancsolat”-ának kell lennie, kiegészülve magyaráza-

tokkal, speciális alkalmazásokkal és a végrehajtásról illetve a szankcionálásról szóló részekkel.

A Bizottság többi tagjával egyetértve a felépítésre nézve a következő javasolataim lennének:

A bevezető részben kerüljön leírásra a kódex célja, hatálya, érvényességi köre. Itt kerülhetnek felsorolásra az érvényes külföldi és magyar jogszabályok, amelyek figyelembe lettek véve a megalkotás során. Érdemes lenne itt feltüntetni, hogy ki a kódex kiadója és mely szakmai társszervezetek fogadták el.

A második rész maga a kódex szövege, pontokba szedve: itt az alapelveket és alapértékeket kell meghatározni. Nem akarom elismételni *Ottovay László* felsorolását (hozzáférhetőség elve, a titoktartás elve, a teljesség elve, hozzáértés és megfelelés elve és az integritás elve), amelyhez hozzá kell tenni még a nemzeti kulturális örökség védelmét és az ideológiai semlegességet.

Az általános kódex szöveg kiegészítéseként mindenképpen szükség van a speciális információt szolgáltató könyvtárosokra vonatkozó etikai előírásra is (pl. orvosi, jogi, gyógyszerkutató, stb.).

A harmadik rész, amelyet már függelékként készítené a szerkesztőbizottság, tartalmazná az egyes könyvtári munkakörökben alkalmazandó etikai elveket és ezek magyarázatát. Az ebben a részben az egyes munkakörök (pl. tájékoztató, olvasószolgálat) esetében nagyon jónak tartom a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár etikai ajánlásának struktúráját. Itt az elvárt magatartásformákat különböző relációkban adja meg (1) könyvtáros és olvasó/látogató, (2) könyvtáros és kolléga, (3) könyvtáros és vezető, (4) egyes csoportok viszonya a könyvtáron belül (5) a könyvtár/könyvtáros és a kívüllág.

Úgy hiszem, hogy ezeket a relációkat érdemes lenne a kialakításra kerülő kódex szerkesztésében is alkalmazni.

FONTOS KÉZIKÖNYVEK A PROSPERO KÍNÁLATÁBÓL

Advances in Librarianship

Volume 27

(Ed.) Lynden, Frederick C.

Advances in Librarianship continues to be the essential reference source for developments in the field of libraries and library science.

Apr 2004, Academic Press

350 pp, hardback

0120246279 £ 64.95 ≈ 25070 Ft+áfa

Alphabet Soup

An A-Z of Abbreviations

This new book provides explanations for over 8,000 entries, and covers the full range of subject areas including law, computing, aviation, politics and medicine, as well as chemical symbols and txt msg.

Sep 2004, Bloomsbury

Paperback

0747572305 £ 6.99 ≈ 2698 Ft+áfa

Directory of Special Libraries and Information Centers

This directory covers thousands of special libraries and information centers associated with the general fields of science and engineering, medicine, law, art, religion, the social sciences and humanities, including international listings. Volume 2 provides access to profiled libraries by geographic region, as well as by the professional staff that are cited in each listing.

30th ed, Aug 2004, Gale Group

Hardback

Volume 1 (Includes annual mid-year supplement)
0787668648 \$ 1050.00 ≈ 225750 Ft+áfa

Volume 1 (Does not include mid-year supplement)
0787668699 \$ 825.00 ≈ 177375 Ft+áfa

Volume 2: Geographic and Personnel Index
0787668702 \$ 625.00 ≈ 134375 Ft+áfa

Libraries Without Walls 5

The Delivery of Library Services to Distant Users

(Ed.) Brophy, Peter; Fisber, Shelagh; Craven, Jenny

This edited collection is drawn from the fifth Libraries Without Walls Conference, held in 2003, which addressed the key strategic issues arising from international, regional and cross-sectoral approaches to the provision of library services to distant users. It is recognized as the premier resource for all needing to keep updated on distance learner and virtual library issues.

Jun 2004, Facet Publishing

320 pp, hardback

1856045110 £ 44.95 ≈ 17350 Ft+áfa

The Directory of University Libraries in Europe 2004

This second edition of "The Directory of University Libraries in Europe" provides extensive details of the central and other major libraries of European universities and, where appropriate, includes the libraries of attached institutes and research centres.

2nd ed, Apr 2004, Europa Publications

432 pp, hardback

1857432207 £ 230.00 ≈ 88780 Ft+áfa

Downsizing in Academic Libraries

The Canadian Experience

Auster, Ethel; Taylor, Shauna

Ethel Auster and Shauna Taylor's Downsizing in Academic Libraries is a comprehensive study of the trials faced by Canadian academic libraries in the 1990s.

Jul 2004, University of Toronto Press

190 pp, hardback

0802089755 £ 28.00 ≈ 10808 Ft+áfa

Countries of the World and their Leaders Yearbook

Edition 2005

Covering nearly 170 countries, this yearbook is filled with reports from the U.S. Department of State.

Jul 2004, Gale Group

Hardback

0787674087 \$ 295.00 ≈ 63425 Ft+áfa

Europa World Year Book 2004

Covering over 250 countries and territories, the 2004 edition provides detailed country surveys that contain the latest analytical, statistical and directory data, and remains an indispensable source of information on worldwide affairs. Volume I contains a comprehensive listing of over 1,650 international organizations, and provides details of countries arranged alphabetically from Afghanistan to Jordan. Volume II covers countries from Kazakhstan to Zimbabwe.

45th ed, Jun 2004, Europa Publications

2 vols, hardback

1857432533 £ 600.00 ≈ 231600 Ft+áfa

The International Who's Who 2005

Print and Online

This book and online combination offers the quality of content of the print edition with all the advantages of searchability and accessibility of an online database.

68th ed, Jun 2004, Europa Publications

1910 pp, hardback+online

1857432568 £ 310.00 ≈ 119660 Ft+áfa

A hirdetésben közölt forintárak az esetleges kiadói árváltozások és az árfolyamváltozások mértékéig módosulhatnak.

**Ha egyéb külföldi könyvre lenne szüksége, mi azt is beszerezzük!
Bővebb információért hívjon minket vagy keresse fel honlapunkat:**

www.prospeto.hu

Prospero Könyvek Budapest, a vezető szakkönyvimportőr
1066 Budapest, Weiner Leó u. 20.; Tel.: (06-1) 302-8444; Fax: (06-1) 302-8410
E-mail: prospero@prospeto.hu